

På internationellt etnologiskt fältarbete 1970

KURT GENRUP är professor emeritus i etnologi vid Umeå universitet. Han arbetar för närvarande med ett projekt om konditorikultur i Umeå under 1900-talet. Han arbetar också med restaurangprojekt i Berlin och Vasa. Bilden nedan är tagen under fältarbetet bland gåsflockar i Slovakien våren 1970.

Våren 1970 åkte jag efter frustande ånglok genom DDR på väg till Bratislava för att där sammanträffa med för mig inledningsvis okända studenter och ledande östeuropeiska etnologer. Jag var på väg till nyskapande etnologiskt fältarbete som motvikt till alla snabbt åldrande perspektiv som jag själv förde med i bagaget. Följande rader baseras på det självupplevdas konkretion som uttryck för något helt annat än inarbetade skrivbordsprodukter.

Min egen etnologiska bakgrund var följande i kortversionen: På 1960-talet inleddes mitt studium i Nordisk och jämförande folklivsforskning vilket bland annat resulterade i doktorsavhandlingen *Gässkötsel: En etnologisk studie...* (Lund 1975). När jag började läsa 1–3-betyg som det då hette i utbildningssystemet var ämnet så gott som helt en historisk vetenskap och man arbetade historiskt–geografiskt utifrån dimensionerna tid, rum och social miljö. Långt senare tillkom genus och etnicitet. Naturligtvis var denna bild förenklad då antropologiska diskussioner om hermeneutik, strukturalism, interaktionism och materialism började tränga på liksom bindestrecksantropologi som vi ofta diskuterade i köket på Folklivsarkivet i Lund. En av de viktigaste läromedlen med en helhetssyn på ämnet i Sverige var festskriften till Sigfrid Svensson, *Schwedische Volkskunde* från 1961. Vid denna tid förutsattes att man hjälpligt behärskade det tyska språket – vilket dock blev en omöjlighet för nya studentgrupper några år senare. Nya vindar blåste också snart när jag påbörjat min forskarutbildning i Lund kring 1970.

Med inspiration från och på uppdrag av professor Nils-Arvid Bringéus i Lund kunde jag våren 1970 ge mig ut på ett oförglömligt fältäventyr. Programmet i

Tjeckoslovakien i maj-juni omfattade "eine Terrainforschung und ein Seminar mit dem Hauptthema 'Soziales Leben und geistige Kultur'" – allt under ledning av professor Ján Podolák vid Comenius-universitetet i Bratislava.

Till Seminarium Ethnologicum var såväl studenter som etablerade forskare deltagande men det betonades inledningsvis att det var inbjudna studenter och ej professorerna som hade huvuduppgifterna inom projektet.

Förberedelserna var också minutiöst gjorda och huvudteman var redan klara under höstterminen 1969. Social och andlig kultur skulle man denna gång inriktas på medan temata för de bägge tidigare Seminarium Ethnologicum 1968 och 1969 inriktades på "komplexstudier" respektive "agraretnologi". Professor Bringéus hade själv deltagit i sistnämnda seminarium och publicerat artikeln "Kom till Karpaterna" i *Sydsvenska Dagbladet* 5 augusti 1969.

I "min" grupp ingick sju studenter och jag fick möjligheter att ställa frågor till mina informanter via ett par av dessa som sedan översatte för mig på franska men mest på tyska – en för mig intressant form av "experimentell etnografi" som jag varken förr eller senare praktiserat.

Jag hade alltså redan påbörjat skisser till min kommande avhandling och som fältarbetare sökte jag förutom nämnda intervjuer och observationer göra en omfattande fotodokumentation och skriva en fältdagbok. Ur fältdagboken vill jag ge följande smakprov på utresan mellan Bratislava och Orava:

På de flesta byar som passeras under resan sätter gässen sin prägel. Längs vägkanterna betar små flockar och på gårdstomterna ser man en eller ett par gäss med sina gässlingar.

Den största flocken under hela resan såg jag

emellertid utanför en bybebyggelse. Vid en flod på ett ganska brett vattensjukt markområde under en landsvägsbro verkade hela området på bägge sidor helt vitprickigt av alla fågelkropparna. I byn Námestovo klockan tolv på dagen driver en man sin gäs med gässlingar genom gatorna och ner på ett vattensjukt område mellan landsvägen och sjön. I handen har han en liten käpp. När sällskapet är framme lämnar han dem ensamma kvar. På samma markområde inom ett par hundra meters omkrets betar ytterligare ett par mindre flockar.

Med olika lokala informanter hade jag även gjort ingående intervjuer om gåsskötseln. Här ett par smakprov i översättning:

Jag har 3 och min granne 1 gammal gäs. Gässlingarna kläcks i mars-maj och det är som regel 13–15 ägg, som gåsen ligger ut i stallet i en vanlig fruktlåda belägen i en avbalkning. Flyghinder eller märkning förekommer ej och det behövs inte heller, ty alla unga följer alltid de gamla med flockinstinkt. Att alla byns gäss hålles tillsammans förekommer ej. Gässen är en sak som en speciell person i hushållet, till exempel ett av barnen, har hand om. Natten tillbringas gässen i stallet. På sommaren utfodras de ute i en speciell avbalkning och därifrån drives de till vattendraget över gatan osv. På vintern nyttjas denna avbalkning ej utan gässen går omkring på gårdsplanen och har stallet som skydd. Det finns ej speciell tid då gäss äter speciellt mycket men man slaktar ofta i mars-maj. Gäs fjäder och gåsdun är mycket viktiga produkter. Alla flickor, till och med fattiga, har 2 stora och 4 små täcken som kommande hemgift. Gåskött steker man eller har i soppan och till nyår äter man gärna gäs eller anka. Gåskött är ej speciellt dyrt. 1 kilo kostar 20 "kronor" (jfr svinkött 30 "kronor"). Övrigt som vingar och mage lägger man i soppan. Fettet är bra mot bröstsjukdomar. Gåsblod användes och blandas med bröd. Har man många gäss säljer man till en uppköpare.

Ur en uppteckning från en by med ett kollektivjordbruk "Kollektiv Podbiel" i Orava-regionen men med viss enskild egendom fick jag följande uppgifter:

Alla gäss i byn är privata och så är det överallt, utom där man har inrättat speciella gåscentraller. Gässen konsumeras privat, ty det är ofta stora släkter men man kan också sälja gässen, i så fall sker det via kollektivfarmen. Huvudsaken är fjädrarna som ju betyder mycket i Centraleuropas bäddkultur.

Även en del ännu levande folkstro i samband med gässen dokumenterades – men ligger ännu efter alla år outnyttjat i tysk version.

Jag lärde känna Oravaregionen som ett utpräglat reliktområde, där hela livet och miljön tedde sig som ett jättelikt friluftsområde.

Även bland de församlade etnologerna diskuterades flitligt begreppet "reliktområde" och många lokalstudier behandlade därvid öar, bergstrakter, sumpområden och andra miljöer där "tiden menats stått still" med äldre kvardröjande kulturdrag lätt synliga ute i fält eller i museisamlingar m.m. Slovakien hade allmänt en väl bevarad folkkultur där påverkan uppifrån och utifrån varit långt mindre än t.ex. hos tjeckerna. Själv ägnade jag en stor del av fältarbetet åt såväl byarnas träarkitektur som folkdräkter och folkkonst. (Inhandlade t.ex. av konstskickliga bönder ett antal målade påskägg.) Jag avritade och uppmätte i fält och på lokala museer (men även på Slovakiska Nationalmuseet i Martin) en hel del ålderdomliga träredskap vilket jag klarade utan tolkhjälp.

Min egen insamling fokuserades vissa dagar på etno-gastronomiska frågor och

jag kunde teckna en fyllig bild av maträtter och måltidsseder inom det slovakiska köket. Uppe i bergen fick jag vidare en klar bild av traditionell fårskötsel med ingående fotodokumentation. Vi fick även kunskap om den feta färmjölakens användning till olika färostsorter – däribland flera rökta som jag även medförde hem i resväska. Till Sverige fördes slutligen också en del föremål med utförselbevis som konkreta exempel på mitt fältäventyr.

Hela denna stora återkommande internationella satsning sågs i samband med våra dåtida diskussioner ha oanade utvecklingsmöjligheter och att även på lite längre sikt flyttas utanför Slovakiens gränser. Det blev aldrig så och drömmen om stora internationella fältarbetsprojekt har ännu efter mer än fyrtio år inte förverkligats då bland annat i våra postmoderna tider fokus har flyttats till mera begränsade uppgifter, nätverk och materialanalyser.

SUMMARY

Ethnological Fieldwork in the Carpathians

This article deals with ethnological field research as it developed in the beginning of the 1970s. I myself learned my first steps in connection with *Seminarium ethnologicum* 1970 in Czechoslovakia. From that date until today ethnologists anywhere have developed this kind of work to perfection *but where are the great projects today we dreamed of 1970?*